

Mornarička knjižnica u Puli

Novoselec, Jelena

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:584111>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-14**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
SMJER BIBLIOTEKARSTVO-IZVANREDNI STUDIJ

Ak. god. 2021./22.

Jelena Novoselec

Mornarička knjižnica u Puli

Diplomski rad

Mentor: dr. sc. Ivana Hebrang Grgić, izv. prof.

Zagreb, prosinac 2021.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenom i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(potpis)

Sadržaj

Uvod

1. Povijesni aspekt Pule.....	1
2. Pula kao glavna ratna luka.....	2
3. Hidrografski zavod u Puli	5
4. Knjižnice i čitaonice.....	8
5. Povijest Mornaričke knjižnice.....	13
5.1. Organizacija i djelatnost knjižnice	15
5.2. Knjižni fond.....	16
5.3. Uređenje knjižnice	18
5.4. Odredba o korištenju Mornaričke knjižnice	19
5.5. Oznake vlasništva na knjigama	20
5.6. Poslovanje knjižnice	21
5.7. Izdavačka djelatnost	23
6. Podružnice Mornaričke knjižnice.....	23
7. Sudbina knjižnice	25
8. Zaključak.....	31
9. Literatura	32
10. Popis slika	34
Sažetak	35
Summary	36

Uvod

Postojanjem knjižnice, društvo i sredina obogaćuju svoju kulturu, pismenost i tradiciju. Pula je 1850. godine splotom okolnosti izabrana za glavnu ratnu luku Austro-Ugarske Monarhije. Vlast je uvidjela da je preopasno imati takvu luku na području Italije zbog revolucionarnih ideja stoga se odlučila za Pulu. I nije pogriješila jer su i Francuzi razmišljali o sličnom. Osnivanje arsenala i brodogradilišta ozakonjeno je Naredbom br.12 1853. godine, a Naredbu je ozakonio nadvojvoda Ferdinand Maximilian. U arhivi austrougarske ratne mornarice u Beču pronađen je dokument o polaganju kamena temeljca budućeg arsenala i brodogradilišta Austro-Ugarske Monarhije.

Pula se tih godina ubrzano gradi jer je do tada stagnirala, što po broju stanovništva, što po općenito izgledu i funkciji grada. Zapravo, sve ustanove za potrebe ratne luke, osim što su služile vojnom krugu, svakako su doprinijele razvitku stanovništva. U Pulu se doseljava veći broj stanovništva, a osim vojnog kruga, tu su i obrtnici, trgovci.

U radu je glavna tema Mornarička knjižnica u Puli, ali ne možemo govoriti o knjižnici, a da se ne dotaknemo povijesnog aspekta grada, ustanova u sklopu kojih je bila knjižnica, a to su Hidrografski zavod i Zvezdarnica. Upravo ta tri segmenta (zavod, knjižnica i zvezdarnica) činila su znanstveno-istraživački aspekt Pule i ne možemo ih odijeliti jedan od drugoga. Monarhija je u njih ulagala jednaki trud što govori i sama činjenica koliko su knjižnica i zvezdarnica bile poznate u svijetu. Zvezdarnicu ne možemo spomenuti, a da ne spomenemo astronoma Johanna Palisu, a knjižnica je osim nabave knjiga, karata i ostalog, imala i svoj časopis gdje je objavljivala znanstvene članke i prevodila sve novitete vezane za pomorstvo, hidrografiju, vojnu znanost i ostalo. Nažalost, sa sudbinom knjižnice poigrali su se povijesni čimbenici. Danas se dio tog nekadašnjeg velikog fonda, čuva u Sveučilišnoj knjižnici u Puli i dio u sklopu nekadašnjeg Mornaričkog kasina. U radu osim povijesnog nastanka knjižnice, obuhvaćene su čitaonice tog vremena, funkcioniranje knjižnice, njen fond i izdavačka djelatnost. Godine 1863. u Puli je osnovana Spremišna podružnica (Filial - Depot) tršćanskog Hidrografskog zavoda, a 1865. godine iz Trsta je preseljen i najveći dio Mornaričke knjižnice. Kada je 1866. godine ukinut Hidrografski zavod u Trstu, u Pulu su preseljeni i svi njegovi dijelovi. Knjižnicu i njen rad razmatra se do 1918. godine kada ona prestaje postojati raspadom Austro-Ugarske Monarhije.

1. Povijesni aspekt Pule

Grad Pula ima povijest staru trideset stoljeća. Grad koji se sa svakim stoljećem mijenjao. Mijenjala se vlast, stanovništvo, oblik i struktura...Sve je to doprinijelo izgledu grada kakav je danas. Da bismo lakše razumjeli zašto je austrijska vlast odlučila ovdje osnovati svoju mornaricu i ratnu luku, zašto je knjižnica bila važna o kojoj je riječ u ovom radu, moramo prvo vidjeti koji su sve aspekti zaslužni da bi se to i ostvarilo.

Pula je došla u posjed Austrije nakon propasti Mletačke Republike 1797. godine. Tada je grad vegetirao u žalosno zapuštenom stanju sa samo 600 stanovnika, a u prvom i drugom stoljeću brojao je oko 10 000 stanovnika. Gradski Forum u Puli već je u antici s razlogom dimenzioniran na veličinu takvu da na njega istovremeno mogu stati svi njegovi žitelji.

Mnogobrojni gospodari, paleži, pljačke, razaranja, brojni građanski ratovi, a višekratno i pogubna kuga, malo pomalo desetkovali su stanovništvo i gotovo upropastili nekadašnje izobilje i bogatstvo Pule.¹

Feudalno ustrojstvo Austrijske države, nerazvijene proizvodne snage i poseban interes prema regiji sjeverne Italije i feudalnim državicama Njemačke bili su glavna kočnica ostvarivanju perspektive Pule i pulskog zaljeva. Presudna važnost i kočnica razvoja Pule bila je prometna izoliranost kao i nastojanje da kapitalizam u Austriji razbije feudalno-političke okvire.

Glavno je ratno i pomorsko uporište Austrije bila Venecija sa svojim arsenalom i brodogradilištem sve do revolucionarne 1848. godine². Te se godine pokazalo da Venecija nije sigurna jer je prijelaz luke, arsenala i dio ratne mornarice stao na revolucionarnu stranu i upozorio da treba tražiti nova, sigurnija sidrišta i uporišta za ratnu luku i brodogradilište. Osim što je Venecija postala nesigurna za Austrijance zbog sve većeg i jačeg pokreta za ujedinjenje Italije, ona je postojala i sve nepodobnija za nove, veće, teže i suvremenije ratne brodove, prije svega zbog pličine u venecijanskim lagunama. U takvim je okolnostima Pula dočekala Austriju polovicom 19. stoljeća.³ Godine 1859. potisnuta je Austrija iz Lombardije, 1866. godine iz Mletaka i iz Italije uopće i u isto vrijeme i iz Njemačke. To je značilo znatno slabljenje gospodarske podloge i financijskih izvora Austrije, ali i mogućnost usredotočenja financijskih i vojnih sredstava i ljudi na preostalom prostoru. Potisnuta sa zapadne jadranske obale, ona je

¹ Cvek, E. Naredba br. 12: Pula u doba Austrije: ljudi i građevine, Pula: Histria Croatica C.A.S.H., 2015., str. 5

² Sredina 19. stoljeća označava razdoblje buđenja naroda i narodnih preporoda diljem Europe.

³ Isto, str. 6

nastojala da se učvrsti na istočnoj obali. Izgubivši Mletke, za koje nije imala nikakva prava da ih drži, osim legitimiteta jednog zastarjelog mirovnog ugovora, i osjetivši već 1849. godine da ih izgubiti mora, ona je na području dalje istočno i južno od Soče tražila zaliv i položaj, gdje će mjesto starog mletačkog, koje su drugi gradili i održavali i koje nije nikad smjela smatrati svojim, stvoriti novo vojno pomorsko uporište, koje će ona izgraditi, naseliti, razviti i osigurati i koje će postati njeno jer će biti njeno djelo, i to je uporište dostojno Mletaka, a daleko prikladnije ne samo u novim političkim, nego i pomorsko-tehničkim i fortifikacijskim uvjetima, našla u pulskom zaljevu.⁴

Prije same gradnje, modernizacije i potrebe, u Puli su se nalazile mletačke utvrde, hramovi, zgrade u starom dijelu grada. Dolaskom Austrijanaca, počelo se s izgradnjom vojnopomorskih skladišta.

2. Pula kao glavna ratna luka

Brojni su razlozi utjecali na odluku austrijskog dvora pri izboru Pule za središnju ratnu luku austrijske i kasnije austrougarske ratne mornarice. Može se reći da su prednost Pule kao ratne luke za brodove na jedra uočili Napoleonovi pomorski časnici. Oni su pregledali jadransku obalu, koja je tada pripadala Francuskoj i ustanovili da Pula odgovara svim uvjetima za razvoj u modernu ratnu luku. Međutim, francuska vladavina u Istri bila je kratka, a praktično je, u datim vojno-političkim-pomorskim uvjetima, dana prednost Boki Kotorskoj, jer u njoj, uz ostalo, nije bilo potrebno obaviti velike zahvate, koje su francuski stručnjaci predviđali za pulsku luku.⁵ Istra je s Pulom dodijeljena austrijskoj carevini na Bečkom kongresu 1815. godine. Godine 1840. Pula je brojala 1 076 stanovnika i 214 kuća, imala je malo mornaričko zapovjedništvo, lučki lazaret i jednu školu. U gradu nije bilo industrije ni trgovina. Godine 1846. izgradila su se prva tri skladišta, što predstavlja početak izgradnje Arsenala. Nakon što je

⁴ Balota, M. Puna je Pula. Pula:Amforapress, 2005., str. 26

⁵ Petrović, B. Strategijski značaj Pule kao glavne ratne luke Austro-Ugarske Monarhije // Zbornik radova sa međunarodnog znanstvenog skupa u povodu 200. obljetnice osnutka Mornaričke knjižnice, Pula, 4. listopada 2002.: Mornarička knjižnica (K.u.K. Marinebibliothek) i austrijska/austrougarska mornarica u Puli / ur. Bruno Dobrić. Pula: Sveučilišna knjižnica u Puli, 2005., str. 58

u Veneciji, dotadašnjoj glavnoj ratnoj luci, 1849. godine ugušena protuaustrijska pobuna, Pula je postala zanimljiva kao moguće mjesto za izgradnju nove ratne luke.⁶

Austrijanci su imali u vidu francusku procjenu za luku. Nisu se poduzimale veće mjere s obzirom da su imali svoju luku, Veneciju, ali već spomenuta previranja u Italiji, nagnali su vodstvo Austrije na promjenu luke.

Pored pogodnosti za izgradnju uređene obale za vez brodova u dijelu gradske luke i pojedinim uvalama, pulska luka raspolagala je prostranim i dubokim akvatorijem za sidrište brodova i relativnom zaštitom od glavnih vjetrova. Posebna pogodnost raspoložive akvatorije je Fažanski kanal, zaštićen otočjem Brijuni, koji se uklapao u akvatoriju i služio kao rezervno sidrište flote. Za razliku od drugih jadranskih luka, a posebno Trsta i Rijeke, u kojima se počeo prikupljati kapital za pomorsku ekspanziju, u Puli je nakon Venecije izgrađen novi Pomorski arsenal, kao osnovni objekat buduće mornaričke infrastrukture. Na to je 1849. godine ukazao tadašnji zapovjednik Ratne mornarice viceadmiral Hans Birch Dahlerup⁷, u potrazi za mjestom glavne ratne luke. Admiralu Dahlerupu sinulo je u vrijeme boravka u pulskoj luci na parnoj jahti da treba nasuti čitavu sjeveroistočnu uvalu luke i tako dobiti prostor za Arsenal, koji može postati najljepši na svijetu po prostornosti i prikladnosti.⁸

Međutim, kao vodeći razlog u izboru Pule u glavnu ratnu luku Monarhije može se smatrati pozitivan prijedlog komisije Ministarstva rata, koja je, pored ostalog, razmatrala strategijske pogodnosti Pule. Komisija je bila mišljenja da u ovom slučaju treba odstupiti od krutog teorijskog zahtjeva da glavna pomorska baza treba biti smještena u središtu jadranske obalne crte koju zaštićuje, konkretno u Splitu. Ispravno zaključujući da su trgovački, gospodarski i pomorski interesi mogli lakše braniti i čak spriječiti razaranje nacionalnih dobara, što je praksa

⁶ Isto, str. 63

⁷ Dahlerup, H. B., časnik danske Ratne mornarice, viceadmiral austrijske Ratne mornarice (Hillerød, 25.VIII.1790. – Kopenhagen, 26.IX.1872.).

Na poziv cara Franje Josipa I. napustio je 1848. dansku mornaricu i postao zapovjednikom austrijske Ratne mornarice (1849.–51.). Godine 1849. vodio je mornaričko vojno djelovanje pri blokadi i ponovnom zaposjedanju Venecije. Temeljito je preustrojio mornaricu u kojoj je do tada prevladavao mletački časnički kadar; mjesto talijanskoga uveo je njemački kao službeni jezik, i uglavnom nordijska i anglosaksonska pravila te stvorio novi naraštaj vojničkih časnika. Na njegov je prijedlog 1850. Pula odabrana za ratnu luku i sjedište Pomorskog arsenala. Dahlerup, Hans Birch. // Istrapedia. Istarska enciklopedija. Mrežno izdanje. Dostupno na: <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/617/dahlerup-hans-birch> (27. listopada 2021.)

⁸ Petrović, B. Strategijski značaj Pule kao glavne ratne luke Austro-Ugarske Monarhije // Zbornik radova sa međunarodnog znanstvenog skupa u povodu 200. obljetnice osnutka Mornaričke knjižnice, Pula, 4. listopada 2002.: Mornarička knjižnica (K.u.K. Marinebibliothek) i austrijska/austro-ugarska mornarica u Puli / ur. Bruno Dobrić. Pula: Sveučilišna knjižnica u Puli, 2005., str. 59

i potvrdila. Pogotovo, što je na sjevernom dijelu Jadrana već bio uočljiv latentni sukob Italije i Austro-Ugarske oko teritorija.⁹

Službeno osnivanje pulskog arsenala, a time i brodogradilišta polaganjem kamena temeljca, dogodilo se 9. prosinca 1856. godine i dalo gotovo nevjerojatno snažan impuls nastavku i ubrzanju radova. 1850. godine Naredbom br. 12 admirala nadvojvode Ferdinanda Maximiliana, ozakonjeno je osnivanje arsenala i brodogradilišta. U arhivi austrougarske ratne mornarice u Beču pronađen je dokument o polaganju kamena temeljca budućeg arsenala i brodogradilišta Austro-Ugarske Monarhije.¹⁰

Brojne ustanove, stare, ali i novoizgrađene, podčinjene su Lučkom admiralitetu. Osiguravale su boravak u udobnim vojarnama, liječenje pripadnika mornarice u stručnoj Mornaričkoj bolnici, obavljanje vjerskih obreda u Mornaričkoj crkvi, na Mornaričkom groblju vršene su sahrane, a na sudu su izricane kazne i izdržavane u obližnjem zatvoru.

Hidrografski zavod brinuo se za izradu navigacijskih karata, Zvezdarnica za cjelodnevna astronomska promatranja i izradu brojnih priručnika, a u Marine Casinu održavale su se brojne kulturne, obrazovne i zabavne priredbe, za časnike i njihove obitelji. Za djecu pripadnika mornarice i drugih državnih službenika otvarane su i održavane osnovne i srednje škole na njemačkom nastavnom jeziku. Jedna od značajnijih i uglednih ustanova bila je upravo Mornarička knjižnica.¹¹

Navedeno, doprinijelo je uzletu samoga grada, porastu žitelja, oporavku gospodarstva. Stanovništvo se izmiješalo te su bila prisutna tri jezika i njihovo korištenje: talijanski, hrvatski i njemački.

⁹ Isto, str.59

¹⁰ Cvek, E. Naredba br. 12: Pula u doba Austrije: ljudi i građevine, Pula: Histria Croatica C.A.S.H., 2015., str. 13

¹¹ Petrović, B. Strategijski značaj Pule kao glavne ratne luke Austro-Ugarske Monarhije // Zbornik radova sa međunarodnog znanstvenog skupa u povodu 200. obljetnice osnutka Mornaričke knjižnice, Pula, 4. listopada 2002.: Mornarička knjižnica (K.u.K. Marinebibliothek) i austrijska/austrougarska mornarica u Puli / ur. Bruno Dobrić. Pula: Sveučilišna knjižnica u Puli, 2005., str. 65

3. Hidrografski zavod u Puli

Od izuzetne je važnosti bilo zalaganje za Pulu od strane nadvojvode Ferdinanda Maximiliana, careva brata, koji je u to doba bio vrhovni zapovjednik mornarice. Hidrografski zavod bio je od izuzetne važnosti za Pulu, ali i za knjižnicu. Za uspješno isplovljavanje nekog vojnog broda u inozemstvo bilo je potrebno ispuniti nekoliko preduvjeta. Da bi brod mogao biti poslan na zadatak, pored opskrbe i sirovina (ugljen), morala su biti osigurana i navigacijska pomoćna sredstva, koja su u to vrijeme činile precizne pomorske karte, kronometar kompas i sekstanti. Danas, u doba satelitske navigacije, radioveza i međunarodnih meteoroloških službi, takvo nešto je nezamislivo. Svi navedeni navigacijski instrumenti bili su uskladišteni u spremištima i dani na korištenje samo kada bi brod bio poslan na zadatak. Sve do gradnje Hidrografskog zavoda ova su skladišta najviše bila u vezi sa zvjezdarnicama u Veneciji i Trstu.

Pojam hidrografija je grčkog podrijetla (hidro- + -grafija), grana hidrologije koja proučava i opisuje kvantitativne i kvalitativne značajke rasporeda, režima, uvjeta i gospodarskog značenja vodenih površina na Zemljinoj površini. Budući da vodu istražuje sa zemljopisnoga gledišta, hidrografija je usko povezana s fizičkom geografijom, pa se zato često i naziva hidrogeografija.¹²

Iz statuta Hidrografske ustanove Carske i kraljevske mornarice u Trstu što ga je car potvrdio 1860. godine po prvi je put vidljiv opseg zadatka. Hidrografska ustanova ima zadatak opskrbiti ratne brodove Njegova Veličanstva potrebnim pomoćnim sredstvima, dakle pomorskim kartama, nautičkim priručnicima i instrumentima provjerene pouzdanosti. Ona mora služiti kao posrednik preko kojeg će dostignuta postignuća u hidrografiji i srodnim znanostima biti predočena Njegovom Veličanstvu i biti korisno primijenjena u službi Mornarice. Naposljetku, ustanova mora služiti obuci.¹³ Zavod je između ostalog upravljao i Mornaričkom knjižnicom.¹⁴

¹² Hidrografija. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izdanje. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=25407> (12. listopada 2021.)

¹³ Winkler, D. Hidrografski zavod u Puli: Carska i kraljevska ratna mornarica u službi znanosti // Zbornik radova sa međunarodnog znanstvenog skupa u povodu 200. obljetnice osnutka Mornaričke knjižnice, Pula, 4. listopada 2002.: Mornarička knjižnica (K.u.K. Marinebibliothek) i austrijska/austrougarska mornarica u Puli / ur. Bruno Dobrić. Pula: Sveučilišna knjižnica u Puli, 2005., str. 82

¹⁴ Osim upravljanja knjižnicom, Zavod je imao i ostale dužnosti: zalihe pomorskih karata, nautičkih priručnika, znanstvenih instrumenata mornarice, prikupljanje i uređivanje svih dospjelih provjerenih nautičkih i hidrografskih bilježaka; kontrola instrumenata, poboljšavanje karata, prikupljanje, obrada i objavljivanje izvršenih astronomskih, meteoroloških i hidrografskih promatranja na posebnim pomorskim misijama; spremište pomorskih karata (karte sa što više detalja, upute za uplovljavanje u luku); hidrografske bilješke važne za plovidbu brodova trebaju biti unesene na karti.

Pula je tek 1862. godine dobila Spremišnu podružnicu (Filial-Depot) tršćanske Hidrografske ustanove, koja je već 1864. godine morala biti proširena. U njoj se nalazilo spremište instrumenata i pomorskih karata, mehanička radionica, kao i Mornarička knjižnica, a vodio ju je hidrograf Robert Muller. 1869.godine u Puli je osnovan Hidrografski zavod Carske i kraljevske ratne mornarice.¹⁵ Zavod je imao poticajnu ulogu jer su poduhvati i putovanja bili od praktične koristi za Ratnu Mornaricu Monarhije kao i svi ostali znanstveni radovi iz djelatnosti Zavoda.

Hidrografski se zavod sastojao od četiri odjela: Zvezdarnice s astronomskim, meteorološkim, geomagnetskim opservatorijem za morske mijene, Depoa nautičkih instrumenata i mehaničkom radionicom, Spremišta morskih karata i nautičkih priručnika te Mornaričke knjižnice. Nova zgrada izgrađena je 20. lipnja 1871. godine.¹⁶ U srednjem dijelu zgrade na prvom katu bila je smještena knjižnica s čitaonicom i uprava. Cijeli posjed u vlasništvu države na brežuljku Zaro pretvorio se postupno u javni park koji je uređenjem spomenika Tegetthoffu¹⁷ u ljeti 1871. godine dosegao svoj vrhunac. Viceadmiral Wilhelm von Tegetthof započeo je 1868. godine reorganizaciju čitave Ratne mornarice. Na prijedlog upravitelja Hidrografskog spremišta dr. Pauggera, predviđena je nova organizacija Hidrografskog zavoda i donesen je statut Hidrografske službe u rujnu 1869. godine.¹⁸ Zahvaljujući na mjestu na kojem je podignut, ispred Hidrografskog zavoda, ubrajao se među najljepše spomenike admirala. Osim prikupljanja oceanografskih i hidrografskih podataka, putovanja brodova na zadatku obavljala su i određivanje relativne težine pomoću promatranja njihala. Uopće, mnoge od ovih znanstvenih djelatnosti bile su temelj današnje biologije mora. Posebno plodonosan bio je Odjel za instrumente, gdje se u suradnji nekoliko pomorskih časnika došlo do otkrića mnogih poboljšanja pri ugrađivanju kompasa na željezne brodove. Zahtjevi plovidbe na parni pogon posebno su u prvoj polovini 19. stoljeća prisilili susjedne države na Jadranu i Sredozemlju da

¹⁵ Cvek, E. Naredba br. 12: Pula u doba Austrije: ljudi i građevine, Pula: Histria Croatica C.A.S.H., 2015., str. 127

¹⁶ Isto, str. 127

¹⁷ Tegetthoff, Wilhelm von, austrougarski admiral (Maribor, 23.XII.1827. – Beč, 7.IV.1871.).

Nakon završena školovanja na pomorskoj školi u Veneciji, stupio je 1845. u austrougarsku Ratnu mornaricu. Godine 1864. istaknuo se u bitki kraj Helgolanda kao zapovjednik manje austrijske postrojbe koja je došla u pomoć pruskoj floti u ratu protiv Danske, zbog čega je promaknut u čin kontraadmirala. Pobjedio je brojčano nadmoćniju talijansku flotu u bitki kraj otoka Visa 20.VII.1866. i tako ušao u pomorsku povijest. Bio je zapovjednik austrougarske Ratne mornarice od 1868. do smrti. Godine 1877. u Puli mu je na brežuljku Monte Zaro postavljen spomenik, djelo austrijskog kipara Karla Kundmanna, a 1935. premješten je u Graz. Tegetthoff, Wilhelm von. // Istrapedia. Istarska enciklopedija. Mrežno izdanje. Dostupno na: <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/1158/tegetthoff-wilhelm-von> (12. listopada 2021.)

¹⁸ Puh, E. Zvezdarnica u Puli: 1871.-1991.:građa za povijest Istre // Posebno izdanje "Histria Historica", sv.3 / Pula: Povijesno društvo, Povijesni muzej Istre, Astronomsko društvo „Istra“, 1991., str.20

provedu mjerenje obale. Dok je jadranska obala velikim dijelom bila u posjedu Republike Venecije, ona je iz vlastitog interesa sprečavala objavljivanje boljih i točnijih pomorskih karata.

Zemljopisna istraživanja nisu bila ograničena samo na Jadran, ratna mornarica istraživala je sva mora. Možda najzanimljivije putovanje kao Pule polazišne točke bilo je jedrenje oko svijeta broda „Novara“ kao i polarna ekspedicija, putovanje parobrodom „Pola“.¹⁹ Doneseni materijal koristio se dugo vremena i činio je osnovu prirodoslovne zbirke nekih muzeja. Zadaci koje je ekspedicija obavila, istraživala zemljin magnetizam, meteorologiju, dubinu, floru i faunu itd., bili su u potpunosti ispunjeni i tadašnji znanstveni svijet je rezultate ekspedicije ocjenjivao kao uzorne. 150 instrukcijskih i misijskih putovanja pojedinih austrijskih ratnih brodova u godinama nakon uspješne ekspedicije fregate „Novara“, uopće ne odgovaraju uobičajenim zadacima vojnih plovila. Kod određivanja zadataka putovanja najčešće su u prvom planu bile ekonomija, vanjska politika i diplomacija. Isto tako, i istraživanje prošlosti i predviđanja daljnjeg razvoja posjećenih zemalja bila su vrlo zanimljiva. Različiti izumi, mjerenje Jadrana, meteorološki rezultati, magnetski izmjeri, sve je to doprinijelo poboljšanju plovidbe. Tijesna suradnja carske Akademije znanosti s Mornaricom omogućila je usklađivanje smjera putovanja, učenjaka koji su birani za putovanje, kao i posebnih sprava, u cilju izvršavanja znanstvenih zadaća.²⁰ Pulski Hidrografski zavod imao je stalne znanstvene kontakte s najznačajnijim znanstvenim ustanovama svijeta. Zavod je od 1870. do 1918. godine objavio više od stotinu znanstvenih i stručnih knjiga i časopisa i godišnjaka, znanstvenih i stručnih monografija i periodike te udžbenika s područja pomorstva, hidrografije i oceanografije, meteorologije, geofizike i povijesti Carske i kraljevske mornarice te njezinih pomorskih ekspedicija. Po raspadu Monarhije i talijanskim vojnim zaposjedanjem Pule 5. studenog 1918. godine prestaje djelatnost Zavoda, a talijanska mornarica preuzima Zavod te je veliki dio opreme demontiran i odnesen u Italiju.²¹

Mornarička se zvjezdarnica posebno isticala svojim znanstveno-istraživačkim rezultatima, ponajviše austrijskom astronomu Johannu Palisi koji je od 1871. do 1880. godine bio njezin predstojnik i koji se intenzivno posvetio astronomskim promatranjima, te je do 1874. do 1880.

¹⁹ Winkler, D. Hidrografski zavod u Puli: Carska i kraljevska ratna mornarica u službi znanosti // Zbornik radova sa međunarodnog znanstvenog skupa u povodu 200. obljetnice osnutka Mornaričke knjižnice, Pula, 4. listopada 2002.: Mornarička knjižnica (K.u.K. Marinebibliothek) i austrijska/austrougarska mornarica u Puli / ur. Bruno Dobrić. Pula: Sveučilišna knjižnica u Puli, 2005., str. 95

²⁰ Isto, str. 94

²¹ Cvek, E. Naredba br.12: Pula u doba Austrije: ljudi i građevine, Pula: Histria Croatica C.A.S.H., 2015., str. 132

godine otkrio 28 planetoida²², od kojih je jedan nazvan „Polana“ u znak zahvale gradu Puli. Zahvaljujućim brojnim Palisinim otkrićima, pulska je Zvezdarnica postala poznata u cijelome svijetu. Po svojem sustavno pripremljenom planu promatranja i proučavanja pulskog nebeskog svoda postaje najpoznatiji astronom za otkrivanje malih planeta u povijesti astronomije i najveći otkrivač asteroida i promjenjivih zvijezda vizualnom metodom.

4. Knjižnice i čitaonice

Od samog početka knjižnica i njihova razvoja tijekom pet tisuća godina, gotovo sva društva, kulture, države, sredine, veće ili manje zajednice, ulagala su velike napore, sredstva i zauzimala se kako za nastanak odnosno osnivanje (brojnih) knjižnica, tako i za njihov razvoj i što uspješnije funkcioniranje. Svjesna značenja i nezamjenjive uloge knjižnica upravo za svoj ukupni razvoj i napredak, društva su nastojala i pratila svoje potrebe za osnivanjem i razvojem knjižnica te sukladno prilikama i mogućnostima podržavala njihov nastanak i funkcioniranje, osiguravajući za to što povoljnije uvjete. No unatoč svemu tome, ipak su mnoge knjižnice propale, nestale. Uzroci su različiti. Uvjetno odnosno okvirno ih možemo podijeliti u nekoliko skupina odnosno kategorija:

- fizički: ratovi, razaranja, uništavanja, prirodne katastrofe
- društveni: nemar, nebriga, „prestanak“ potrebe, pljačke, ratni plijen
- unutarnji: slab, propadljiv materijal, medij, neprikladni uvjeti.²³

No društvo je utjecalo i na nestanak, stradanja i propadanja knjižnica, katkad svjesno i namjerno, katkad svojim nemarom, pa je to i svojevrsni odnos društva prema knjižnicama. Srećom, to je ipak bilo samo marginalno, ono zacijelo rjeđe, u pojedinim sredinama i pojedinim razdobljima, osim u slučajevima kad je nestanak odnosno propadanje knjižnica bilo pretežito povezano s propadljivošću materijala za pisanje i neprikladnim uvjetima smještaja i korištenja.²⁴ Za Mornaričku knjižnicu možemo reći da su djelovali fizički, ali i društveni razlozi. Posebnost razaranja, uništenje i oštećenje čovjekovim djelovanjem najčešće za vrijeme

²² planetoid (planet + -oid) (asteroid, od grč. *ἀστὴρ*: zvijezda + -oid), kameno ili metalno svemirsko tijelo promjera većega od 1 m koje samostalno ili u skupini sličnih tijela obilazi oko Sunca. Planetoid. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izdanje. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=48578> (15. listopada 2021.)

²³ Stipanov, J. Knjižnice i društvo: od potrebe do mogućnosti, Zagreb: Školska knjiga, 2010., str. 261

²⁴ Isto, str. 261

ratova i vojnih pohoda, jest u tome što su to radili drugi, drugo društvo, druga zajednica, druga država, drugi pojedinci, a ne društvo koje je te knjižnice osnovalo i osiguravalo potrebne uvjete za njihovo funkcioniranje i razvoj.²⁵ Spaljivanje, uništavanje knjižnica je za svaku osudu, ali u novije doba, osvajači su građu otuđivali pa je na taj način građa sačuvana odnosno preživjela je do današnjih dana. Kao društveni razlog, knjižnica je opljačkana tj. postala je ratni plijen. Zauzećem Pule 1918. godine građa Mornaričke knjižnice je otuđena o čemu će kasnije biti više riječi.

Društvo, koje se mijenjalo tijekom stoljeća, dobivalo je informacije. Ili putem pisane riječi ili putem slika. Sakralni tekstovi, a posebice slike bile su od izuzetne važnosti. U knjizi Povijest čitanja, autor Alberto Manguel navodi sljedeće: “Bez obzira jesu li te slike bile namijenjene siromašnima ili njihovim propovjednicima, sigurno je da su stajale otvorene na stalku za čitanje, ispred stada, danima i danima tijekom liturgijske godine. Jer nepismene, koji su isključeni iz carstva pisane riječi, pogled na svete tekstove predstavljene u knjizi na slikama koji su mogli prepoznati li „čitati“, sigurno je ulijevao osjećaj pripadnosti ili zajedničkog sudjelovanja s mudrim i moćnim u materijalnoj prisutnosti Božje riječi.”²⁶

Osnivanje i djelovanje knjižnica, ali i čitaonica od iznimne je važnosti, kako za pojedinca tako i samo društvo. U Hrvatskoj su čitaonice bila mjesta na kojima su se okupljali preporoditelji za vrijeme Hrvatskog narodnog preporoda. Osnovna djelatnost čitaonica u Hrvatskoj bila je političkog karaktera; prikriveno, to su bila politička društva. Čitaonice, a možemo ih nazvati i ilirske čitaonice imale su i knjižnice, koje su imale važnu ulogu “diseminatora informacija”: njihovo će značenje biti posebno veliko u širenju hrvatske knjige i hrvatske riječi, i to u vrijeme kada je u toj knjizi bilo vrlo teško prodrijeti u narod. S vremenom će sve više rasti uloga tih čitaonica u okviru narodnih knjižnica, dok će se ostale uloge tih čitaonica polako smanjivati, pa i nestati.²⁷ Osim što je naglasak bio na političkoj ulozi, ne možemo zanemariti i njenu kulturnu ulogu. Neke današnje knjižnice, zadržale su u svom nazivu čitaonice, na primjer, Gradska knjižnica i čitaonica u Puli. U drugoj polovini 18. stoljeća i prvoj polovini 19. stoljeća u građanstvu je proširena ideja o „građanskim“ ili „temeljnim“ pravima kao „slobodama“ i pravima pojedinaca koja imaju univerzalno značenje (sloboda svijesti, mišljenja, tiska, okupljanja, udruživanja, vlasništva, jednakost pred zakonom). I u hrvatskom građanstvu je u 19. stoljeću prisutno nastojanje da se te slobode uz nacionalnu slobodu provedu u život. Ova je

²⁵ Isto, str. 263

²⁶ Manguel, A. Povijest čitanja, Zagreb: Prometej, 2001., str. 118

²⁷ Dobrić, B. Kultura čitanja i nacionalni pokreti: čitalačka društva i knjižnice u Puli u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća, C.A.S.H. Pula, Pula: Knjižnica Histria Croatica 2003., str.11

težnja vidljiva i kod građanstva u Puli i u Istri, pogotovo nakon što su navedena „temeljna“ građanska prava priznata austrijskim ustavom iz 1867. godine.²⁸

U Puli i Istri razvio se u 19. stoljeću novi sloj čimbenika i službenika koji je činio važan sloj birokratizacije države. To i ne čudi s obzirom na razvoj luke i povećanim brojem doseljenika te ispremiješanosti stanovništva. Akademski obrazovani dio stanovništva dobivao je na važnosti i bio je socijalno osviješten.

U 19. stoljeću hrvatski naziv za čitalačko društvo bio je čitaonica. Današnje značenje čitaonice (u smislu prostorije) za čitanje znatno je uže od tadašnjeg značenja čitalačkog društva, sličnog društvima koja su u zemljama s njemačkog govornog područja nazivana Lesegesellschaft Leseverein, Lesezirkel, odnosno na talijanskom govornom području Gabinetto di lettura, societa di lettura ili Casino. U sklopu Ilirskog pokreta 1838. godine osnovane su prve čitaonice u Varaždinu, Karlovcu i Zagrebu. Po uzoru na Zagreb, kasnije su osnivane čitaonice u gradovima i mnogim mjestima u Hrvatskoj.

Pod utjecajem takvog pokreta u Hrvatskoj osnovane su prve čitaonice u Istri. Prva je godine 1866. osnovana „Čitalnica“ u Kastvu, a druga ujedno i prva koja je osnovana u nekom većem gradu u Istri bila je čitaonica u Puli, osnovana 1869. godine.²⁹ Bila je izraz okupljanja i organiziranja hrvatske građanske elite, koja je time ujedno nastojala pokazati pripadnicima elita drugih naroda u gradu (npr. talijanska), a time posredno i sebi samoj civilizacijske i kulturne vrijednosti vlastitog naroda kao jednakopravne i istovrsne takvim vrijednostima drugih naroda.³⁰

Nagli razvoj Pule možemo zahvaliti otvaranju spomenute čitaonice, otvaranju obrta, pokretanju gospodarstva, ali i kulturno intelektualnom djelovanju. Osim širenja nacionalne svijesti i djelovanja u društvu, Pula kao najveći grad u Istri tj. svoj položaj može zahvaliti činjenici što je odabrana za glavnu ratnu luku Monarhije.

Broj stanovništva znatno je porastao dolaskom već spomenutog činovništva, obrazovanih građana, ali i dolaskom ostalih radnika koji su bili prijeko potrebni za izgradnju Arsenala. Pristižu tu i trgovci i obrtnici, ali i drugi privatni poduzetnici. Nagli porast osobito se bilježi aktivnom željezničkom mrežom. Ovo sredstvo komunikacije bilo je jedan od snažnih čimbenika modernizacijskih procesa koji je utjecao i na širenje društava u Puli i Istri. Sve veće

²⁸ Isto, str. 16

²⁹ Dobrić, B. Kultura čitanja i nacionalni pokreti: čitalačka društva i knjižnice u Puli u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća, C.A.S.H. Pula, Pula: Knjižnica Histria Croatica, 2003., str. 23

³⁰ Isto, str. 28

državno financiranje gradske izgradnje i porast stanovnika kakav do tad nije bio zabilježen u povijesti grada, a bio je značajan i u odnosu na druge gradove Monarhije, dali su Puli značajke srednjoeuropskoga grada, koji je početkom 20. stoljeća izrastao u urbano središte sa suvremenom gradskom infrastrukturom (plinskom i električnom mrežom, vodoopskrbom, tramvajskim prometom (od 1903.godine), bolnicom, muzejom, kazalištem, školama i dr.).³¹

Sličnost socijalne strukture članova čitalačkih društava u Europi može se ustanoviti i u slučaju čitalačkih i sličnih društava u Puli. No, treba imati u vidu prethodno istaknutu specifičnost Pule: veliku zastupljenost vojno zavisnog stanovništva, koje je pored časnika uključivalo zanimanja kao što su državni činovnici (u približno jednakom broju kao časnici), inženjeri i tehničari, liječnici i druga zanimanja. U pogledu nastajućeg hrvatskog i slovenskoga građanskog sloja treba imati u vidu da su to bili pretežno bili pripadnici malog građanstva. Stoga je ovaj socijalni sloj, koji je sačinjavao većinu članova hrvatskih društava, prikladnije nazivati obrazovanim malim građanstvom ili malograđanskom inteligencijom (niži činovnici i namještenici, tehničari, učitelji), dok su se pri osnivanju i upravljanju hrvatskim čitalačkim društvima isticali pripadnici građanske inteligencije (prvenstveno odvjetnici, zatim državni činovnici i drugi pripadnici tzv. "slobodnih zanimanja") i pripadnici gospodarskog građanstva (poduzetnici, bankari i dr.). Za dio hrvatskoga maloga građanstva karakteristično je njihovo „niže“ podrijetlo u odnosu na ostalo građanstvo, budući da su uglavnom potjecali iz seljačkoga sloja, iz kojega su se uzdigli školovanjem. Prema socijalnoj strukturi, tadašnje stanovništvo Pule može se podijeliti u tri veće skupine: vojno zavisno stanovništvo (časnici, činovnici, liječnici, učitelji, inženjeri i drugo stručno-tehničko osoblje zaposleno u vojnim ustanovama, s obiteljima, koji su pretežito bili njemačkog podrijetla), građanstvo (pretežito talijansko, dijelom i hrvatsko malo građanstvo, te manjim dijelom i njemačko, slovensko, češko i dr.) i radnici (uglavnom talijanski i hrvatski).³²

Za razliku od društava Mornarice (i društva „Čitaonica“ u prvim godinama njegova djelovanja), koja nisu bila nacionalno usmjerena, u vremenu koje je na ovom području, kao i u cijeloj Monarhiji, sve više bilo obilježeno nacionalnim previranjima, jedan je od ciljeva građanstva koje je i u Puli bilo prvi osnivač nacionalnih kulturno-prosvjetnih društava - bilo je javno (samo)potvrđivanje i dokazivanje kulturne razvijenosti i prosvijećenosti vlastitog staleža i vlastitog naroda, što je od osamdesetih godina 19. stoljeća nadalje poprimilo i obilježje svojevrsnog nadmetanja talijanskog i slavenskog (pretežito hrvatskog) građanstva. Krajem šezdesetih i osamdesetih godina 19. stoljeća građani raznih nacionalnosti u Puli počinju osnivati

³¹ Isto, str. 33

³² Isto, str. 37

kulturno-prosvjetna društva, koja su od sedamdesetih godina nadalje sve više poprimala nacionalne značajke. Izuzetak su društva pripadnika austrougarske Mornarice koja su, kao i sama Mornarica, imala nadnacionalni, kozmopolitski karakter. Sloboda osnivanja društava bila je zagarantirana austrijskim ustavom iz godine 1867., Zakon o društvima (Vereinsgesetz) iz godine 1867. i člankom 12. temeljnog državnog zakona kojim su definirana opća prava državljana. Među ovim pravima su i ona koja se u 18. stoljeću odnose na „sferu publike koja rezonira“ u okviru čitalačkih društava: sloboda mišljenja i govora, sloboda tiska, sloboda okupljanja i udruživanja. Od čitalačkih društava u Puli su najranije osnivane čitaonice, kazina, gabinetti (odnosno societa) di lettura. Njihovi utemeljitelji bili su pripadnici intelektualne elite raznih naroda koji su živjeli u Puli.³³

Zbog nedovoljnog razvijenog osnovnog školstva i visoke razine nepismenosti hrvatska čitalačka publika bila je elitna, malobrojna u odnosu na gradski puk i seosko stanovništvo u okolici Pule. Stoga je ona težila proširenju hrvatske građanske javnosti, što se najučinkovitije moglo postići uključivanjem širih slojeva pripadnika hrvatske etničke zajednice u Puli u čitalačku publiku. To je proces koji je analizirao Habermas³⁴ u prikazu povijesnog nastanka građanske javnosti: ova jasnost, koja je u 18. stoljeću - kada su čitalačka društva bila ustanove koje su najviše utjecale na njezino formiranje - bila svedena na usku, elitnu publiku, težila je da se proširi iz uskoga kruga obrazovanoga građanstva na što je moguće širu publiku. Među pripadnicima hrvatske i slovenske etničke zajednice u Puli taj je proces omogućen tek početkom 20. stoljeća, jer su tek tada, smanjenjem nepismenosti i učenjem hrvatskog književnog jezika, stvoreni osnovni uvjeti za proširenje čitalačke publike od elite na gradski puk.

Za razliku od talijanskih i hrvatskih knjižnica, knjižnice Mornarice nisu bile zasnovane na nacionalnom, već na znanstveno-stručnom načelu (Mornarička knjižnica, knjižnica Mornaričko-tehničkog odbora), odnosno na literarnom i općeobrazovnom načelu (knjižnica Mornaričkog kasina), pa su njima nabavljene knjige na više jezika (iako je prevladavao njemački). No, ove knjižnice nisu bile otvorene za publiku koja nije pripadala Mornarici.³⁵

Knjižnice koje su djelovale u razdoblju Austro-Ugarske Monarhije bile su vojne knjižnice (Austrougarska Mornarica posjedovala je do 1918. godine pet većih knjižnica; jedna od ovih je

³³ Isto, str. 63

³⁴Habermas, J., njemački filozof i sociolog (Düsseldorf, 18. VI. 1929). // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na:<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=23991> (5. studenoga 2021.)

³⁵ Dobrić, B. Kultura čitanja i nacionalni pokreti: čitalačka društva i knjižnice u Puli u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća, C.A.S.H. Pula, Pula: Knjižnica Histria Croatica 2003., str. 112

vlasništvo društva koje je okupljalo pripadnike Mornarice. Četiri od njih bile su smještene u glavnoj ratnoj luci, a jedna u Rijeci (K.u.K. Marine Bibliothek), Knjižnica Mornaričkog kasina (Marine-kasino Bibliothek), knjižnica Mornaričko-tehničkog odbora i knjižnica carske i kraljevske Strojarske škole.

5. Povijest Mornaričke knjižnice

Marine Bibliothek (Mornarička knjižnica), koja od 1889. godine nosi naziv K.u.K. Marine Bibliothek (Knjižnica Carske i kraljevske mornarice), osnovana je 1802. godine u Veneciji, pri Zapovjedništvu austrijske Ratne mornarice (K.K. Marine Ober-Commando). Njezino osnivanje potaknuo je nadvojvoda Karlo, austrijski ministar mornarice i rata, koji je 13. srpnja 1802. godine poklonio Zapovjedništvu mornarice 14 znanstvenih djela u 20 svezaka, što je bio temeljni fond ove knjižnice. Nadvojvoda Karlo povijesno je poznat ponajprije kao vojskovođa koji je godine 1809. porazio francusku vojsku u bitci kod Asperna. Od 1801. do 1805. godine bio je austrijski ministar rata i mornarice, te je započeo reorganizaciju vojske, zalažući se za temeljito obrazovanje učenika. U tu svrhu je 1802. godine svojim darom knjiga potaknuo utemeljenje Mornaričke knjižnice.³⁶

Najstariji podatak o osnivanju ove knjižnice donosi nam dopis nadvojvode Karla upućen 13. srpnja 1802. godine grofu L'Espineu, zapovjedniku austrijske Mornarice. Inicijativu nadvojvode Karla ubrzo su prihvatili časnici Ratne mornarice koji su tijekom godina ustupali dio svojih plaća za potrebe knjižnice, a kasnije je država preuzela financiranje, do propasti Monarhije 1918. godine. Navedeno Zapovjedništvo bilo je nadležno za uređivanje i očuvanje knjižnice, a njezina je svrha bila obrazovanje časnika austrijske Mornarice. Knjižnica je Mornarici služila kao središnje sabiralište znanstvenih i stručnih knjiga i periodike, pretežito s područja pomorstva. Način na koji je Venecija izgubila knjižnicu jest sljedeći. U ratu protiv Francuske 1805. godine Austrija je izgubila Veneciju, a s njom i ovu knjižnicu, ali je vraćanjem Venecije u posjed Austrije godine 1814. tamo zatečen i dio njezinog fonda. Ona je kasnije predana u Collegio di Marina (Mornarički koledž), koji je kasnije nazvan Marine-Kadetenkolleg (Koledž mornaričkih kadeta). Zbog rata za ujedinjenje Italije 1848. godine i osvajanja Venecije od talijanskih pobunjenika, austrijska je vojska bila primorana povući se iz Venecije, a s njome i pitomci koledža koji su ostali vjerni caru. Oni su smješteni u novi koledž

³⁶ Isto, str. 114

u Trstu koji je 1851. godine pretvoren u Mornaričku Akademiju. Godine 1850. u Trst iz Venecije preseljen je vjerojatno cijeli fond Mornaričke knjižnice. U to vrijeme dolazi do izražaja njezina funkcija središnje knjižnice austrijske Ratne Mornarice koja prikuplja djela s područja pomorskih znanosti, znanosti primijenjenih u pomorstvu i djela općeobrazovnog sadržaja. Godine 1854. novoosnovana Mornarička zvjezdarnica u Trstu preuzela je dio fonda ove knjižnice, a godine 1857. zvjezdarnica je razdvojena od Mornaričke akademije, koja je preseljena u Rijeku. Na poticaj zapovjednika Mornarice, nadvojvode Ferdinanda Maksimilijana, godine 1860. u Trstu je osnovan Hydrographische Anstalt (Hidrografska ustanova), u koji je uključena i Mornarička knjižnica.

Kao što je već spomenuto, sredinom 19. stoljeća Pula postaje središnjom ratnom lukom. U Puli je osnovana Spremišna podružnica tršćanske Hidrografske ustanove, a 1865. godine u pulsku Spremišnu podružnicu preseljen je najveći dio Mornaričke knjižnice. Godinu poslije raspuštena je Hidrografska ustanova u Trstu i u Pulu su zajedno s ostatkom knjižnice preseljeni i prestali dijelovi. Na temelju ustroja, u Puli je 1867. godine knjižnica postala jedan od odjela Hidrografskog spremišta. Ova prva znanstveno-pomorska ustanova u Puli bila je organizirana kao „nautičko-znanstveno spremište Ratne mornarice“ sa svrhom sabiranja nautičkih uređaja, nautičkih knjiga, pomorskih karata, stručno-znanstvene literature i ostalih znanstvenih pomagala za Ratnu mornaricu. Jednako kao i u Veneciji, i u Puli je knjižnica bila sastavni dio znanstvenih ustanova Mornarice, što je odredilo njezin znanstveno-stručni karakter.³⁷

Početak suvremene znanstveno-istraživačke djelatnosti u Puli povezan je s austrijskom Mornaricom. Od 1865. godine spomenuto Hidrografsko spremište imalo je astronomsku i meteorološku osmatračnicu. U skladu s planom zapovjednika Mornarice viceadmirala Wilhelma von Tegetthoffa za reorganizaciju Mornarice, godine 1869. u Puli je osnovan Hidrografski zavod, kao znanstvena ustanova za potrebe Mornarice, u koji je kao zaseban odjel bila uključena Mornarička knjižnica. Ostali njegovi odjeli bili su Zvjezdarnica s astronomskim, meteorološkim, geomagnetskim opservatorijem, Spremište s mehaničkom radionicom te Spremište pomorskih karata. Znanstveno-istraživačkim postignućima posebno se isticala Zvjezdarnica, u kojoj je astronom Johann Palisa od 1874. do 1880. godine otkrio 28 planetoida. Stoga su u Knjižnici, u sklopu Zavoda, nabavljene i publikacije s područja astronomije. Ona je služila kako pomorskim tako i spomenutim znanstveno-istraživačkim potrebama Mornarice. U statutu Hidrografskog zavoda u Puli iz 1869. godine istaknuto je da „Mornarička knjižnica treba

³⁷ Isto, str. 115

sadržavati najvrjednija djela pomorskih i stručnih i pomoćnih znanosti.,³⁸ Djelovanje i fond svjedoče o tome da je knjižnica pratila znanstveni i tehnički napredak iz područja pomorstva, hidrografije i srodnih znanosti, ali je i sama pridonosila tome. 1892. godine knjižnica se opet seli u novoizgrađenu zgradu Marine-technische Komitee (Mornaričko-tehničkog odbora), a osam godina kasnije, knjižnica je fizički i organizacijski odvojena od Zavoda. U sklopu Odbora djelovala je kao posebni odjel. U to vrijeme primjetan je porast nabavljenih djela s područja tehničkih znanosti i struka. Poštujući statutarni okvir, Zavod je za potrebe knjižnice održavao znanstvene kontakte i aktivnu razmjenu stručnih publikacija s najvažnijim ustanovama srodnih usmjerenja u Monarhiji i širom svijeta.³⁹U prilog tome govori da je do kraja svojeg djelovanja 1918. godine knjižnica prikupila oko 20 000 naslova u 47 000 svezaka.⁴⁰

5.1. Organizacija i djelatnost knjižnice

Kada je knjižnica bila dio Hidrografskog zavoda, zajedno s njime, bila je podređena Vojnom zapovjedništvu Pule (administrativno, vojno, uredsko poslovanje), a u ekonomsko-administrativnom pogledu bila je podređena Lučkom admiralitetu u Puli. Zavod je bio ustrojen od četiri odjela, a jedan je od njih bila knjižnica. Na čelu tih odjela bili su načelnici, a na čelu Zavoda ravnatelj. Od načelnika knjižnice tražilo se knjižničarsko stručno obrazovanje. Načelnici odjela (pa i knjižnice) mogli su postati pripadnici mornaričkog časničkog zbora koji su bili barem u rangu poručnika bojnog broda i koji su tijekom svoje ranije službe dokazali svoju znanstvenu osposobljenost, kao i civili koji pored izvrsne znanstvene osposobljenosti, posjeduju potpunu kvalifikaciju za posebnu struku koju će preuzeti.⁴¹ Od 1803. godine za knjižnicu je bio zadužen kapetan fregate Luca Andrea Corner, a od 1804. godine Pasqualigo. Godine 1857. u sklopu Mornaričke zvjezdarnice u Trstu poslovi u knjižnici povjereni su ravnateljevu pomoćniku koji je inventarizirao i pečatio novopristigle knjige i vodio posudbu. Od 1860. godine kada je osnovana Hidrografska ustanova u Trstu, knjižnicu je vodio jedan hidrograf, a bio je zaposlen i njegov pomoćnik. Iz statuta možemo doznati i koji se poslovi vode u knjižnici: evidentiranje prispjelih želja o djelima koje treba nabaviti, svi poslovi vezani za nabavu, katalogiziranje, evidentiranje priznanica o posuđenim djelima, nadgledanje pridržavaju

³⁸ Isto, str. 117

³⁹ Cvek, E. Naredba br. 12: Pula u doba Austrije: ljudi i građevine, Pula: Histria Croatica C.A.S.H., 2015., str. 137

⁴⁰ Hebrang Grgić, I. Kratka povijest knjižnica i nakladnika : s kodovima i aplikacijom, Zagreb: Naklada Ljevak, 2018., str. 143

⁴¹ Isto, str. 119

li se korisnici propisa koji su vezani za posudbu, i uopće ophođenje s osobama i službama koje koriste knjižnicu kao i vođenje uredskih poslova Hidrografskog zavoda. Načelnik je bio dužan voditi cjelokupno poslovanje, bio je dužan pratiti novoobjavljena s područja pomorskih znanosti i voditi bibliografiju u svrhu uvećanja knjižničnoga fonda. O knjižnici su skrbile osobe koje su vojnim školovanjem ili znanstvenom djelatnošću bile vezane za pomorstvo, tj. hidrografiju. Ti načelnici bili su časnici Mornarice, od kojih su neki bili profesori na Pomorskoj akademiji u Rijeci.

5.2. Knjižni fond

Najstariji popis fonda ove knjižnice potječe iz 1803. godine. Sadrži 58 dijela u 94 sveska, među kojima je 16 djela iz knjižnice Biblioteca S. Marco u Veneciji. Procijenjeno je da je temeljni fond iz Venecije sadržavao oko 4 tisuće djela i oko 2 tisuće darova. Godine 1904. knjižnica je imala 14 944 djela u 43 574 svezaka, a prema posljednjoj upisanoj knjizi u inventarnom katalogu krajem 1918. godine imala je 18 472 knjiga i periodike s oko 47 000 svezaka. Nije poznat točan broj naslova i svezaka jer je dio fonda bio oštećen ili otpisan (takva djela su precrtana u katalogu).⁴² Eva Verona⁴³ 1972. godine na osnovi objavljenog kataloga Mornaričke knjižnice iz 1905. godine (s dodacima do 1914. godine), navodi da je ukupno bilo bar 30 tisuća svezaka.⁴⁴ Fond knjižnice bio je sastavljen od knjiga, periodike, zemljopisnih karata objavljenih od 16. stoljeća do 1918. godine i od desetak rukopisa. U fondu su bile zastupljene isključivo znanstvene i stručne publikacije i izdanja znanstvenih društava i ustanova iz gotovo cijeloga svijeta, najviše iz Europe, ali i iz SAD-a, Rusije, Japana, Južne

⁴² Isto, str. 121

⁴³ Verona, Eva, hrvatska knjižničarka (Trst, 1. II. 1905 – Zagreb, 19. V. 1996). Diplomirala matematiku i fiziku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu (1928), obranila prvi doktorat znanosti iz područja knjižničarstva na Sveučilištu u Zagrebu (1980). Od 1929. do umirovljenja 1967. radila je u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Bila je urednica struke prirodoslovlje u stručnom katalogu, 1941–44. sa suradnicima je priredila hrvatsku tekuću bibliografiju knjiga; 1946–65. pomoćnica glavnog urednika hrvatske retrospektivne bibliografije. Godine 1948–59. radila je na restituciji kulturnih dobara odnesenih za I. i II. svjetskog rata u Mađarsku, Italiju i Austriju. Sa suradnicima u Hrvatskom knjižničarskom društvu pokrenula je izdavanje prvoga knjižničarskog časopisa Vjesnik bibliotekara Hrvatske (1950), kojemu je bila glavna urednica 1960–65. Objavila je, odnosno uredila šezdesetak znanstvenih i stručnih radova iz povijesti knjižnica, bibliografije, zaštite i restauracije knjižnične građe. Od 1950-ih pretežno se bavila teorijom i praksom knjižničnoga kataloga i u tom je području njezin doprinos značajan i u svjetskim razmjerima. Bila je članica skupine stručnjaka koja je za IFLA-inu Međunarodnu konferenciju o kataložnim načelima, održanu u Parizu 1961., pripremila nacrt načela na kojima se treba zasnivati knjižnični katalog. Verona, Eva. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=64355> (2. prosinca 2021.)

⁴⁴ Verona, E. O našim bibliotečnim zahtjevima prema Austriji poslije prvoga i drugoga svjetskog rata i o njihovu izvršavanju // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 3/4 (1972.), 104

Amerike. Zastupljene su gotovo sve prirodno-matematičke i tehničke znanosti koje su primjenjuju u pomorstvu. Ali tu su i duhovne znanosti, povijest i jezikoslovlje, putopisi iz cijeloga svijeta. Dvjestotinjak rječnika raznih jezika, enciklopedije i leksikoni. Od kraja 19. stoljeća nadalje u fondu su sve više zastupljene tehničke znanosti i struke. U strukturi fonda prevagnula je vojno-pomorska i tehnička literatura. U katalogu objavljenom 1905. godine navedeno je 27 djela iz 16. stoljeća, ali uglavnom su to knjige humanističkog sadržaja. Oko polovice fonda knjižnice bilo je na njemačkom jeziku, 15/20 % na francuskom, približno jednako toliko na engleskom jeziku, 5/10% na talijanskom i oko 5% na ostalim jezicima (latinski, ruski, španjolski, švedski, danski, portugalski, mađarski i ostali jezici). Na hrvatskom je bilo oko desetak knjiga.⁴⁵ Kao dio Mornaričko-tehničkoga odbora, zajedno s Hidrografskim zavodom i riječkom Mornaričkom akademijom, knjižnica je postala oslonac za izgradnju ratne flote. Knjižnica je bila oslonac i nastavi Akademije, te je zapošljavala više ondašnjih profesora.⁴⁶

Kada je knjižnica preseljena u pulski Filial-Depot, bila je smještena na trećem katu Mornaričke vojarnje sagrađene 1857. godine. Nakon toga, u sklopu Hidrografskog zavoda knjižnica je bila smještena u nekadašnjoj stambenoj zgradi dočasnika Mornarice. Veličina prostora bila je nedovoljna za potrebe knjižnice i drugih dijelova Hidrografskog zavoda. Nova zgrada sagrađena je 1871. godine na brežuljku Monte Zaro (i danas je tamo), knjižnica je smještena na njezinom prvom katu. U toj istoj zgradi bile su smještene Zvezdarnica, Mornarička knjižnica, spremište pomorskih zemljovida i nautičkih sprava. Knjižnica je opet seljena 1884. godine i opet 1892. godine kada je preseljena u novu zgradu Mornaričko-tehničkog odbora, pri čemu je obavljeno evidentiranje fonda. Smještena je u podrumu i visokom prizemlju, raspolagala je s osam prostorija, jedna spremišna prostorija, čitaonica i četiri prostorije činili su uredi i rukovanje knjiga. Time je prostor bio riješen do 1918. godine.

⁴⁵ Dobrić, B. Kultura čitanja i nacionalni pokreti: čitalačka društva i knjižnice u Puli u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća, C.A.S.H. Pula, Pula: Knjižnica Histria Croatica, 2003., str. 122

⁴⁶ Mornarička knjižnica u Puli // Hrvatska tehnička enciklopedija. Mrežno izdanje. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <https://tehnika.lzmk.hr/mornaricka-knjiznica-u-puli/> (27. listopada 2021.)

5.3. Uređenje knjižnice

Već je navedeno od kada datira prvi fond, a signature su bile sastavljene od slova abecede praćena nizom brojeva. Knjige su na policama raspoređivane prema redoslijedu upisa u inventarni katalog i prema formatu. Signatura je upisivana u unutarnju stranu omota, na gornji desni ugao naslovne stranice i na hrbat. U početku djelovanja knjižnice unutar Hidrografskog zavoda, ističe se potreba tiskanja kataloga sa svrhom olakšavanja knjižničnog fonda pripadnicima Mornarice (časnici i stručni zaposlenici Mornarice). Godine 1871. objavljeno je prvo izdanje kataloga Mornaričke knjižnice: 1. svezak od 1867. do 1918. godine u knjižnici je vođen temeljni katalog (inventar) knjižnice (Grundkatalog/inventar), koji je danas sačuvan u knjižnici Ratnog arhiva u Beču u 32 bilježnice. Od kraja 19. stoljeća njezin je naziv Knjižnica c. i kr. Mornarice (K. u. k. Marine-Bibliothek). Od 1905. do 1908. godine objavljeno je drugo, prošireno izdanje njezina kataloga (u tri sveska).⁴⁷ Ovaj katalog je kao službena knjiga podijeljen mornaričkim vlastima, službenicima i raznim brodovima. Što je i razumljivo. U svrhu njegova korištenja u čitaonici, pojedinim primjercima kataloga uvezivanjem je uz svaki list pridodan prazan list na koji su upisivane prinove po autorima i strukama. Određeno je da će se na osnovi toga periodično objavljivati dodatni listovi za katalog, koje je naknadno trebalo uvezivati. U pogledu ovoga korištenja uprava knjižnice isticala je prednost ovog kataloga. Drugo izdanje kataloga iz 1906. godine poklonjeno je svim poznatim pomorskim knjižnicama u inozemstvu, kao i vojnim, sveučilišnim knjižnicama i knjižnicama visokih tehničkih škola u Monarhiji. Katalozi su podijeljeni na stručno-predmetni katalog i autorski abecedni katalog. U stručno-predmetnom katalogu građa je podijeljena sadržaju na znanosti koje nisu u neposrednoj svezi s plovidbom i pomorske i pomoćne znanosti u neposrednoj vezi s plovidbom. Tu je građa podijeljena po strukama. Ovaj katalog je veoma precizan pa je s pravom u izvještaju knjižnice za 1877. godinu istaknuto da je izrada ovog stručnog kataloga opsežan rad koji zahtijeva minucioznu pažnju. Navedeni katalozi funkcionalno su služili svrsi upoznavanja korisnika sa sadržajem ove knjižnice.⁴⁸

⁴⁷ Mornarička knjižnica // Pulska Zvezdarnica: Astronomsko društvo "Istra" Pula – ADIP. Dostupno na: <http://www.adip.hr/povijest-zvezdarnice/mornaricka-knjiznica> (27. listopada 2021.)

⁴⁸ Dobrić, B. Kultura čitanja i nacionalni pokreti: čitalačka društva i knjižnice u Puli u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća, C.A.S.H. Pula, Pula: Knjižnica Histria Croatica 2003., str. 126

5.4. Odredba o korištenju Mornaričke knjižnice

Odredba je objavljena u 1. i 2. izdanju kataloga Mornaričke knjižnice no one se ponešto razlikuju jedna od druge. Formular za posuđivanje je različit, osobito u tome što je u formularu označeno za brodske knjižnice, na kojim se brodovima nalazila knjižnica. Ratni su brodovi ovako razvrstani:

- a.) Admiralski brodovi
- b.) Brodovi u preookeanskim misijama i Sredozemlju
- c.) Stacionirani brodovi u lukama.

Važne točke (normativni propisi za članstvo, čitače uopće, način kako se služiti knjigama i sačuvati njihov broj i dobro stanje) o načinu korištenja knjižnog fonda Knjižnice su sljedeće:

- a.) Tko je ovlašten za upotrebu Knjižnice
- b.) Tko može posuđivati na određeno vrijeme
- c.) Upotreba Knjižnice dozvoljena je u salama za čitanje ili upotreba kod kuće (časnici i činovnici/pješništvo i zrakoplovstvo ne smije upotrebljavati građu kod kuće, samo u prostoriji Knjižnice)
- d.) Popis brodskih knjižnica vrši se od vremena do vremena
- e.) Posuđivanje građe koja je od posebnog interesa za određenu misiju
- f.) Radno vrijeme Knjižnice (otvorena je za vrijeme radnog vremena Mornaričkog tehničkog komiteta).⁴⁹

Korištenje knjižnice bilo je dopušteno svim nadleštivima, uredima, ustanovama i zapovjedništvima Ratne mornarice. Osobe koje su bile na brodu koji je trebao isploviti na duže vrijeme nisu mogle posuditi knjige. Rok posudbe je bio na dva mjeseca, a za službene potrebe i na četiri mjeseca. Jedna osoba mogla je posuditi najviše četiri knjige, a više od toga samo uz dozvolu lučkog admirala. Osobama u službi u Mornarici izvan Pule posudba je bila omogućena uz predočenje pismenog zahtjeva nadležnog zapovjedništva, odnosno ureda, koji ujedno odgovaraju za posuđeno djelo i razdužuju ga. Nadleštva i uredi tj. službe drugih rodova vojske u Puli mogli su posuđivati knjige za službenu uporabu i za svoje časnike i

⁴⁹ Isto, str. 47

službenike upućivanjem pismenog zahtjeva Zavodu. Tijekom Prvog svjetskog rata i ratni zarobljenici mogli su posuđivati knjige iz knjižnice.⁵⁰

5.5. Oznake vlasništva na knjigama

Najstarije knjige iz fonda imaju pečate Zapovjedništva Mornarice (s dvoglavim orlom u ovalu) i mornaričkog koledža. Nakon toga korišteni su okrugli pečati s dvoglavim orlom i tekstom uz vanjski rub ovala: Bibliothek K. K. Marine. U skladu s uvođenjem naziva K.u.K. (carska i kraljevska) 1889. godine knjižnica mijenja naziv u K.u.K. Marine Bibliothek (Knjižnica Carske i kraljevske Mornarice). Stoga su, nakon što je knjižnica ušla u sastav Mornaričko-tehničkog odbora, korišteni pečati ovalnog oblika s grbom Monarhije i tekstom u ovalu (Slika 1.).⁵¹

Slika 1. Pečat Hydrographisches Amt-Bibliothek, K. u. k. Kriegsmarine, Sveučilišna knjižnica u Puli, Zbirka Mornaričke knjižnice

⁵⁰ Isto, str. 48

⁵¹ Dobrić, B. Kultura čitanja i nacionalni pokreti: čitalačka društva i knjižnice u Puli u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća, C.A.S.H. Pula, Pula: Knjižnica Histria Croatica 2003., str.127

5.6. Poslovanje knjižnice

Pored Inventarne knjige, u knjižnici je vođeno više protokola: za časopise, zaduživanje, odnosno razduživanje knjižne građe, evidentiranje dodataka djelima i za knjigovezačke radove. Zapovjedništvo Mornarice u Veneciji je 1802. godine prvi je put dobilo ovlaštenje Ministarstva rata i mornarice za kupnju temeljnih knjiga s područja topništva. Nabavljene knjige trebale su biti dio knjižnice koja je pak služila svim formacijama Mornarice. Prve knjige koje su došle bile su iz knjižnice Bibliotece S.Marco u Veneciji. Knjige i arhivsko gradivo iz Vojno-zemljopisnog instituta u Milanu također su primljene u knjižnicu. Prva veća kupnja obavljena je 1827. godine.

Prioritet je bila nabava publikacija o pomorstvu i znanosti koje se primjenjuju u pomorstvu, koje je trebalo nabaviti što potpunije, a sve u vezi ratne mornarice. Od znanosti koje nisu bile izravno povezane s pomorstvom, prioritet pri nabavi bile su publikacije s područja tehničkih znanosti, zemljopisna djela i putopisi (posebno pomorski i ekspedicije), a nabava ostalih publikacija ovisila je o raspoloživim sredstvima i potrebama.⁵²

Navedeni načelnik odjela knjižnice morao je upoznati se s novoobjavljenim djelima i sukladno tome nabaviti ih. Knjižnica je također mogla primati poklone od znanstvenih ustanova s kojima Zavod obavlja razmjenu i ostalo, a preuzimalo se samo ona djela koja imaju veze s knjižnicom i koja su vrijedna. Knjižnica je posebnu pažnju posvećivala nabavi časopisa. Sačuvani popis knjiga iz 1865. godine pokazuje da je knjižnica nabavljala 19 znanstvenih i stručnih časopisa, pretežno s područja pomorstva na jezicima: njemački, engleski, francuski i talijanski. Prema Statutu nabava je uključivala suvremenu literaturu svih područja pomorske tehnike, umijeće ratovanja, nautičkih i hidrografskih znanosti i njihovih pomoćnih znanosti.

Statutom Hidrografskog zavoda iz 1869. godine specificirani su poslovi knjižničara koji su vezani za nabavu: evidentiranje zahtjeva za nabavom, korespondencija s knjižarama i antikvarijatima, praćenje njihovih popisa knjiga, naručivanje i računovodstvo vezano za nabavu.⁵³ Većina knjiga i periodike je odmah nakon evidentiranja bila uvezivana tvrdim uvezom. Ako pogledamo i usporedimo brojeve u tablici 1, možemo primijetiti da je velik broj poklona 1899. godine rezultat preuzimanja većeg broja djela iz rasformirane knjižnice VII. odjela Mornaričko-tehničkog odbora i preuzimanja dijela knjiga od društva Mornarički kasino,

⁵² Isto, str. 130

⁵³ Isto, str. 131

nakon novog uređenja njegove knjižnice. Iste godine došla je na naplatu prva rata za nabavu novih brodskih knjižnica, a četiri stare brodske knjižnice predane su knjižnicama dočasnika. Iz navedenog pregleda vidljivo je da je godišnji prirast kupnjom iznosio između 421 i 481 djela, odnosno između 584 i 871 svezaka, a godišnji prirast poklonima (ukoliko izuzmemo 1899. godinu kada je iz spomenutih razloga bilo neuobičajeno mnogo poklona) iznos je između 148 i 306 djela, odnosno između 436 i 851 sveska. Ukupni godišnji prirast iznosio je između 754 i 999 djela, odnosno između 1 297 i 1 877 svezaka. Godišnja datacija za nabavu iznosila je 1900. godine 8 000 kruna. Godine 1898. procijenjena vrijednost fonda knjižnice iznosila je 612 946 kruna.⁵⁴

	God.1898. djela/svezaka	God.1899. djela/svezaka	God. 1900. djela/svezaka	God.1901. djela/svezaka	God.1902. djela/svezaka
Prirast kupnjom	470/851	466/824	474/801	481/1871	421/584
Prirast darovima	148/851	509/981	306/587	252/436	298/494
Prirast obračunavanjem Priručne knjižnice mornaričkog odsjeaka	136/222	1131/146	150/190	106/130	92/121
Ostali prirast	_____	11/26	4/11	22/8	28/96
Ukupno	754/1713	999/1877	934/1690	841/1455	839/1297
Otpisano	9	19	6	11	38

Tablica 1. Pregled nabave od 1899. do 1902. godine⁵⁵

⁵⁴ Isto, str. 131

⁵⁵ Isto, str. 131

5.7. Izdavačka djelatnost

U razdoblju 1873. - 1915. godine, knjižnica je objavljivala znanstveno-stručni mjesečnik Priopćenja s područja znanosti o moru⁵⁶, a uređivao je načelnik knjižnice. Časopis je u svjetskim stručnim krugovima bio vrlo cijenjen. U časopisu su objavljeni brojni prijevodi svjetskih znanstvenih i stručnih radova s područja pomorstva, brodogradnje, topništva, vojno pomorskih vještina i tehnike koji su bili od interesa za Mornaricu. Radovi su bili prevedeni iz pomorskih, tehničkih, vojnih i prirodnoznanstvenih časopisa. Časopis se uredno razmjenjivao s ostalim znanstvenim časopisima u svijetu. Knjižnica je objavljivala godišnjake i knjige.⁵⁷ Brojni prilozi u časopisu naknadno su objavljeni kao knjige i brošure.⁵⁸

6. Podružnice Mornaričke knjižnice

U izvještajima knjižnice krajem 19. stoljeća uvode se nazivi „glavna knjižnica“ i njezine „podružnice“. Jedna od podružnih knjižnica bila je Priručna knjižnica Mornaričkog odsjeka koji je bio organiziran pri Ministarstvu rata u Beču. Knjižnica je preuzela u evidenciju knjižni fond koji je sadržavao između 500 i 600 svezaka.⁵⁹

Tijekom 1871./1872. godine knjižnica je uputila Mornaričkom odsjeku prijedlog za uvođenje brodskih knjižnica na veće brodove Ratne mornarice. U knjižnici su se nalazila temeljna djela iz svih pomorskih znanosti i njihovih pomoćnih znanosti i leksikografskog priručnika. Brodske knjižnice kao podružnice, pripadale su Mornaričkoj knjižnici u pogledu nabave i upravljanja. Takve knjižnice trebale su sadržavati ova djela: leksikoni, rječnici, nautičke tablice, knjige o navigaciji, meteorologiji, hidrografiji, strojarstvu, zemljopisu, povijesti, putopisi i znanstvene ekspedicije. Knjige koje su se mogle posuditi u Mornaričkoj knjižnici bile su knjige od interesa

⁵⁶ Mittheillungen aus dem Gebiete des Seewesens

⁵⁷ Nautičko-tehnički pomorski rječnik. Knjižnici je 1883. godine dodijeljen pomoćnik brodograđevni tehničar Peter Dabovich kojemu je povjerena zadaća izrade spomenutog rječnika.

⁵⁸ Dobrić, B. Kultura čitanja i nacionalni pokreti: čitalačka društva i knjižnice u Puli u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća, C.A.S.H. Pula, Pula: Knjižnica Histria Croatica 2003., str. 134

⁵⁹ Isto, str. 135

za putovanja. Nakon povratka, knjige su morale biti vraćene natrag u knjižnicu. Tijekom narednih godina, knjižnica je reorganizirala brodske knjižnice i nabavu. Godine 1910. određena su temeljna djela za brodske knjižnice: rječnici, atlasi, leksikoni, djela iz povijesti pomorskog ratovanja i iz pomorstva. U razdoblju 1899.-1901. godine bilo je ukupno 12 brodskih knjižnica, od toga jedna je bila formirana za zastavni brod eskadre, pet za misijska putovanja i šest za stacionirane brodove.

Pravila posudbe za brodove određivala su da brodovi opremljeni za isplavljanje mogu dopremiti brodske knjižnice i za vrijeme trajanja misija posuditi zemljopisna, hidrografska djela i putopis, ali to nije bilo dopušteno pojedincima na tim brodovima. U Puli su brodovi, osim knjigama iz Mornaričke knjižnice, posebno bili opskrbljeni pomoćnim nautičkim knjigama. Godine 1878. 11 brodova je u Puli opskrbljeno s ukupno 397 takvih knjiga, a tri broda vratila su 397 takvih knjiga. Riječ je o različitim peljarima, nautičkim tablicama, knjigama signalizacije i slično koje su zaduživane u Spremištu pomorskih karata u Hidrografskom zavodu.

Od pripajanja knjižnice Mornaričko-tehničkom odboru 1900. godine dijelovi fonda koji su ostali u Hidrografskom zavodu kao stručne knjižnice Zvezdarnice i Geofizičkog odjela također su postale podružnice Mornaričke knjižnice. Vodile su vlastiti katalog, a katalogizirane su u Mornaričkoj knjižnici.⁶⁰

⁶⁰ Isto, str. 135

7. Sudbina knjižnice

Raspadom Austro-Ugarskoga carstva 1918. godine, kratko vrijeme (31. 10. - 5. 11. 1918. godine) nadzor nad knjižnicom zajedno s cjelokupnom flotom imalo je Nacionalno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba iz Zagreba. No, ubrzo Pulu zaposjeda talijanska vojska, koja je preuzela ovu knjižnicu. U to je vrijeme dio fonda odnesen je u Italiju. Mornarička knjižnica uključena je u Knjižnicu vojnog pomorskog zapovjedništva (Biblioteca del Comando Militare Marittimo) u Puli kao jedna od dviju njezinih zbirki, tzv. zbirka B. Te dvije zbirke bile su objedinjene 1925. godine, s ukupnim fondom od 50 000 svezaka.⁶¹

Austro-Ugarska je željela sačuvati ovu vrijednu knjižnicu stoga je prije kraja rata puno važnih knjiga odneseno iz Pule u Beč, a koliki je točan broj, nepoznato je. Dolaskom Talijana u grad, mnogo knjiga je uništeno ili odneseno u Livorno (Pomorska akademija), potopljeni brodovi zajedno s brodskim knjižnicama nestali su, a zaplijenjeni brodovi zajedno s brodskim knjižnicama predani su u druge ruke. Talijani nisu željeli imati veze s njemačkim jezikom, stoga je puno knjiga na njemačkom jeziku uništeno, ustanove, škole...sve što je imalo veze s propalom Monarhijom. Osim knjiga, nestao je i namještaj knjižnice. Specijalni fond koji je nestao, sadržavao je: geografske karte općeg sadržaja, mape (velikih i kartonskih dimenzija), atlase na raznim jezicima, planove grada i ratnih luka, slike pomorskih bitaka, ratnih i trgovačkih brodova, slike raznih objekata.⁶² Knjige koje su naknadno vraćene 1975. godine ne čine ni pola nekadašnjeg fonda. Nakon pada Monarhije, kralo se i uništavalo. Italija je smatrala da prestankom postojanja Monarhije, prestaju i sve institucije, ustanove pa i Knjižnica. Pula nije bila Italiji od strateške važnosti jer je imala svoje ratne luke i zato je Pula prepuštena svojoj sudbini. Nadalje, Rapalskim ugovor⁶³, Italija ukida sve što je imalo veze s Monarhijom.

⁶¹ Mornarička knjižnica // Pulska Zvezdarnica: Astronomsko društvo "Istra" Pula – ADIP. Dostupno na: <http://www.adip.hr/povijest-zvezdarnice/mornaricka-knjiznica> (27. listopada 2021.)

⁶² Lukin, R. Mornarička Knjižnica, Pula: Izdavač Editor, 1986., str. 58

⁶³ Rapalski ugovor, sporazum koji su u Rapallu, gradiću blizu Genove, 12. XI. 1920. potpisali predstavnici Kraljevine SHS i Kraljevine Italije, nakon pregovora koji su započeli 9. XI. Njime su bile određene međusobne granice tih država, bilo je dogovoreno stvaranje neovisne Slobodne Države Rijeke te zajedničko nastupanje protiv svih pokušaja restauracije dinastije Habsburgovaca. Rapalskim ugovorom nastojala su se riješiti mnogobrojna otvorena pitanja oko granica dviju država, koja su postavljena Londonskim ugovorom 1915., a nisu bila riješena za mirovne konferencije u Parizu 1919–20. Talijanski pregovarači jasno su dali do znanja da bi se talijanski prijedlog trebao prihvatiti, a u suprotnom je Italija bila spremna sama uspostaviti granice predviđene Londonskim ugovorom. Time je delegacija Kraljevine SHS bila prisiljena potpisati nepovoljan ugovor, kojim su Italiji pripojeni Trst, Gorica, Gradiška i dio Kranjske, Istra (osim dijela općine Kastav), grad Zadar, otoci Cres i Lošinj, Lastovo i Palagruža te je stvorena Slobodna Država Rijeka.

Rapalski ugovor. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izdanje. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=51831> (27. listopada 2021.)

Zapravo, sve što je imalo veze s Italijom, spašeno je. Nanovo su osnovali svoju Knjižnicu nazvavši je Knjižnica vojno-pomorske komande u Puli za potrebe talijanske ratne mornarice. Ali, ni približnog sjaja i veličine kao Mornarička knjižnica. Naučna knjižnica (danas Sveučilišna knjižnica u Puli) u Puli zajedno s osobljem odlučila je naći barem dio izgubljenog fonda. Sasvim slučajno ga je pronašla Eva Verona u Ratnom arhivu u Beču. Obavijestila je Naučnu knjižnicu da se Mornarička knjižnica, ali ne više u cjelini, nalazi u Beču. Knjižnicu kojoj se zameo svaki trag, Eva Verona je pronašla usputno tražeći u Beču arhive na osnovi jugoslavensko-austrijskog sporazuma o dobrima odnesenih iz naše zemlje. Nakon kapitulacije Italije 1943. godine, Njemačka je tvrdila da su blago zapravo odnijeli Talijani jer su se počeli zanimati za kulturno blago na području koje je do tada bilo pod talijanskom okupacijom.

Sporazum između SFRJ i Austrije potpisan je u Beču 18. srpnja 1975. godine o vraćanju knjiga iz bivše K.u.K. Marine Bibliothek u Pulu. Paket je oslobođen carine. Dopis je zapravo jedina dokumentacija o povratku i preuzimanju knjiga iz Mornaričke knjižnice koji postoji u arhivu Sveučilišne knjižnice u Puli. Budući da u to vrijeme nije bila temeljito istraжена povijest i sudbina knjižnice, u obavještavanju javnosti o njezinu povratku izneseno je puno netočnih informacija, počevši od obima fonda i sadržaja istog pa do smještaja.

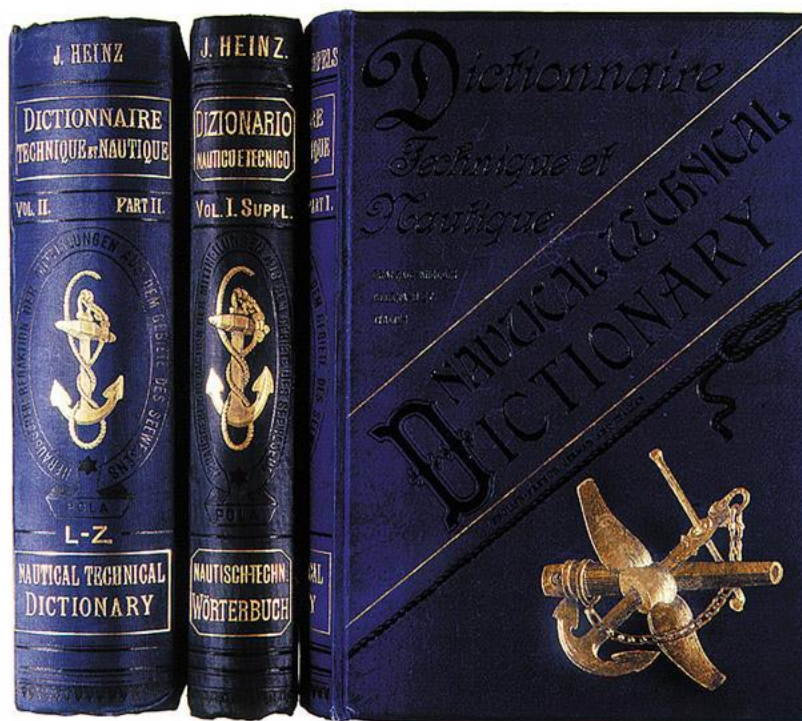
Knjige koje su sakupljene i poredane na polici, pregledala je Eva Verona. No, kada su knjige stigle u vagonima, puno knjiga bilo je u običnim kartonskim kutijama.

Veći dio fonda Mornaričke knjižnice koji je pronašla Eva Verona sačuvan je u Sveučilišnoj knjižnici u Puli (manji dio fonda ostao je u Beču, oko 11 000 svezaka)⁶⁴, a on sadrži 6757 naslova u 20 371 svezaka. Riječ je isključivo o znanstvenim i stručnim publikacijama znanstvenih društava i ustanova iz gotovo cijelog svijeta (najviše iz Europe zatim iz SAD-a, Rusije, Japana, Južne Amerike) koje su objavljene do 1918. godine. Prema sadržaju zastupljene su publikacije o pomorstvu i znanostima koje se primjenjuju u pomorstvu: prirodoslovno-matematičke, tehničke, vojne znanosti, pomorske znanosti, a dobro su zastupljene i duhovne znanost, geografija, jezikoslovne (Slika 3.). Sačuvane su tri knjige iz 16. stoljeća i 10 iz 17. stoljeća. Najveći dio fonda je iz 19. stoljeća, a najstarija je knjiga *Orationi militari* (Slika 2.,)Venecija, 1585.).

⁶⁴ Mornarička knjižnica u Puli // Sveučilišna knjižnica u Puli. Dostupno na: <https://skpu.unipu.hr/zbirke/mornaricka-knjiznica> (27. listopada 2021.)

Slika 2. Najstarija knjiga Orationi militari (Venecija, 1585.)

Slika 3. Četverojezični pomorski rječnik objavljen u Puli 1883. - 1910. u 4 sveska

Slika 4. Vodič po Dalmaciji iz 1883. godine⁶⁵

Značaj knjižnice i fonda bio je u tome što je knjižnica tijekom dugogodišnjeg djelovanja bila uključena u najvažnije prosvjetne i znanstvene ustanove Austro-Ugarske Mornarice. Mornarica je slijedila znanstveni i tehnički napredak u svijetu pomorstva, brodogradnje, strojarstva, hidrografije, vojne tehnike i srodnih znanosti i struka, a dijelom je pridonosila tom razvoju što posvjedočuje fond i katalog knjižnice.⁶⁶ Vrijednost fonda ove knjižnice nije bila samo u brojnim vrijednim primjercima, već prvenstveno u njezinoj sveobuhvatnosti koja je proizašla iz njezine namjene za potrebe Mornarice i iz nabavljanja znanstveno relevantnih publikacija s toga područja na svim svjetskim jezicima. Sačuvani fond predstavlja svjetsku znanstvenu i kulturnu baštinu koja svjedoči o znanstvenim i tehničkim postignućima budući da je između ostalog,

⁶⁵ Vodič sadrži neke riječi na talijanskom, njemačkom i srpsko-hrvatskom jeziku.). Pisan je na njemačkom jeziku; sadrži opise od tla, hidrografije, stanovništva, kulture. Navode se mjesta Trst, Rijeka pa sve do Albanije. Kako i kojim prijevoznim sredstvom putovati, gdje odsjesti, restorani, kazališta, muzeji. Vodiču su priložene i karte radi lakšeg snalaženja i putovanja.

⁶⁶ Dobrić, B. Kultura čitanja i nacionalni pokreti: čitalačka društva i knjižnice u Puli u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća, C.A.S.H. Pula, Pula: Knjižnica Histria Croatica 2003., str. 142

Mornarica organizirala i svjetska putovanja nastojeći upoznati pomorske zemlje svijeta i njihove narode, jezike, običaje, kulturu i povijest.

Slika 5. Zbirka Mornaričke knjižnice (danas)

- Fröhlich, R. A.** Theoretisch-practische Grammatik der illyrischen Sprache. 3. Aufl. (1861.) 2977/S. 10; 4. Aufl. (1865.) 7112. S. 10. ✓
- Frölich, Dr. O.** Handbuch der Elektrizität und des Magnetismus. 2. Aufl. (1887.) 9606. S. 151. —
- Froese, A.,** und E. Heyde siehe unter **Heyde**.
- Froschammer, J.** Das Christenthum und die moderne Naturwissenschaft. (1868.) 14400. — S. 526.
- Fromageot, H.** Code disciplinaire et pénal pour la marine marchande. (1901.) 13321. Bd. II. — S. 323.
- Fromholz, J.** Sammlung von Predigten zum Gebrauch an Bord. (1879.) 8076. Bd. II. S. 378. —
- Froude, J. A.** English seamen in the sixteenth century. (1895.) 10986. Bd. II. S. 339. —
- Froude, W.** Report on experiments for the determination of the resistance of a full-sized ship at various speeds. (1874.) 5671. Bd. II. S. 218. —
- Frühwald, Dr. R.** Handlexikon zum österreichischen Reichsgesetzblatt. (1888.) 9740. S. 381. ✓
- Fry, H.** The history of North-Atlantic steam navigation. (1896.) 11161. Bd. II. S. 352. —
- Fryxell, A.** Geschichte Gustav Adolphi. (1852.) 1662XXII. S. 345. ✓
- Fuchs, Dr. W.** Über den Einfluss der Gestalt des Terrains auf die Resultate der Höhenmessungen etc. (1843.) 4226. S. 123. ✓
- Fuentes, M. A.** Guia historico-descriptiva de Lima. 2. edición. (1861.) 8317. S. 319. —
- Fuhrmann, Dr. A.** Die Theodolite. (1896.) 11642. S. 127. ✓
- Führer durch Paris und die Weltausstellung 1900.** (Helios.) (1900.) 13175. S. 285. —
- für Pola und Umgebung. (1882.) 8446. S. 274. ✓
- Illustrierter, durch Dalmatien. (1883.) 13566. S. 275; 4. Aufl. (1899.) 12114. S. 275. ✓
- Illustrierter, durch Triest und Umgebung. 2. Aufl. (1896.) 13558. S. 275. —
- Führung von Seestammrollen an Bord in Dienst gestellter Schiffe und Fahrzeuge.** (1880.) 7979. Bd. II. S. 293. ✓
- Füleky, H. v.** Das Königreich Rumänien. 2. Aufl. (1881.) 8286. S. 283. ✓
- Fülscher, J.** Der Bau des Kaiser Wilhelm-Canals. (1898 und 1899.) 12269. 1315,6/M. S. Bd. II. — S. 269.
- Fürle, Dr. H.** Zur Theorie der Rechenchiefer. (1899.) 12820. S. 64. —
- Fürtinger, J. M.** Versuch einer kleinen Betrachtung über das Weltgebäude mit Hinsicht auf das Tellurium und Lunarium des Autors. (Manuscript. 1833.) 7465. S. 110. —
- Fulst, Dr. O.** Azimut-Tafel. (1898.) 12044. Bd. I. S. 44. ✓
- Nautische Tafeln. (1897.) 11607. Bd. II. S. 43. —
- Fulst, Dr. O.,** und **Dr. H. Meldau.** Nautische Aufgaben. (1903.) 14248. Bd. II. S. 31. —
- Fulton, R.** De la machine infernale maritime. (1812.) 1934. Bd. II. S. 202. —
- Funck-Brentano, Th.,** et **A. Sorel.** Précis du droit des gens. (1877.) 7039. S. 384. ✓
- Funcke, Dr.** Grundlagen der Raumwissenschaft. (1875.) 6238. S. 50. ✓
- Funke, A.** Aus Deutsch-Brasilien. (1902.) 13939. S. 318. —
- Funke, C.** Zeichnungen des Artillerie-Materials der königl. preussischen Marine. (1861.) 5897. — Bd. II. S. 194.
- Furness, C. E.** Catalogue of stars within one degree of the North Pole. (1900.) 13786. — S. 103.
- Furse, G. A.** Embarkation and disembarkation of troops. (1888.) 9833. Bd. II. S. 147. —
- Military operations beyond the seas. (1897.) 11649. Bd. II. S. 147. —
- Mobilisation and embarkation of an army corps. (1883.) 9000. Bd. II. S. 147. —
- Fuss, V.** Beobachtungen und Untersuchungen über die astronomische Strahlenbrechung in der Nähe des Horizontes. (1872.) 8797. S. 80. —
- Fuategueras et Hergot.** Cours de mécanique. Moteurs et récepteurs industriels. (1870.) 5019. ✓ S. 166.
- Fyfe, H. C.** Submarine warfare. (1902.) 13896. 2542,3/M. S. Bd. II. S. 203. ✓

Slika 6.

Slika 6. prikazuje dio abecednog kataloga. Oznaka – označava nedostatak građe u knjižnici, a oznaka ✓ označava prisutnost građe. Dio fonda nalazi se u Sveučilišnoj knjižnici u Puli, a dio (Zbirka) u sklopu nekadašnjeg Mornaričkog kasina, danas poznatog kao Dom hrvatskih branitelja, izgrađenog 1872. godine. Taj dio nije svakodnevno otvoren, pristup je moguć uz prethodnu najavu.

8. Zaključak

Osim što se Pula može ponositi svojom tisućljetnom kulturom, tradicijom i povijesti, može se ponositi knjižnicom o kojoj je bilo govora u ovom radu. Pula je tijekom stoljeća bila odabrana kao mjesta stanovanja, kulture i djelovanja upravo zbog svog položaja. Tako je bilo i tijekom odabira za ratnu luku Austro-Ugarske Monarhije. Grad je doduše stagnirao zbog mnogobrojnih razloga, ali se u kratkom vremenu pod Monarhijom uzdigao na nivo tadašnjeg europskog grada. O važnosti same ratne luke i njenog funkcioniranja, dovoljno govori činjenica koliko je uloženo u dodatne ustanove. Hidrografski zavod s pripadajućom Zvezdarnicom i Knjižnicom, bio je na nivou svjetske znanstvene djelatnosti. Razmjenjivanje ideja, svjetska pomorska putovanja, prevođenje aktualnih bitnih djela doprinijela su znanstvenom razvitku. Otvarane čitaonice i društva koja su djelovala također su bila važna za razvoj grada.

Djelatnost i fond Mornaričke knjižnice bili su izrazito važni za napredovanje Monarhije i ratne luke što govori i činjenica da je prenesen i odnesen velik dio fonda u Beču koji je slučajno otkriven zahvaljujući hrvatskoj knjižničarki Evi Veroni. Knjižnica je bila izuzetno važna za sve koji su se bavili granama: pomorstvo, prirodoslovno-matematička, tehnička, vojna znanost, pomorska znanost, duhovna znanost i geografija. Osim svega zapisanog, ostavila je veliki trag u astronomiji jer zahvaljujući astronomu Johannu Palisi, ravnatelju Mornaričke zvezdarnice, otkriveno je 28 planetoida.

Nažalost, splotom povijesnih okolnosti, knjižnični fond je odnesen u Beč, a dio koji je ostao (većinom na njemačkom jeziku) zajedno s namještajem, uništen je. Talijanska vlast forsirala je talijanski jezik u knjižnici koju je nanovo osnovala. Drugačiju sudbinu opet knjižnica doživljava kapitulacijom Italije 1943. godine kada na vlast dolaze Nijemci. Knjižnica koja služi svima za kulturni razvoj i obogaćivanje svakog pojedinca, ne bi trebala imati takvu sudbinu. Nakon pregovora i dopisivanja, veći dio je vraćen Puli. Ipak, velik dio fonda nepovratno je uništen i izgubljen. Dio sačuvanog fonda važan je za povijest Pule i Hrvatske zbog istraživanja koja čine sastavni dio znanstveno-povijesne baštine. Na očuvanje Mornaričke knjižnice je 1992. godine utjecalo što je uvrštena u registar kao spomenik kulture Republike Hrvatske, a godine 1996. kao posebna zbirka Sveučilišne knjižnice premještena je u Dom hrvatskih branitelja (nekadašnji Mornarički kasino /Marine-Kasino).⁶⁷

⁶⁷ Mornarička knjižnica u Puli // Sveučilišna knjižnica u Puli. Dostupno na: <https://skpu.unipu.hr/zbirke/mornaricka-knjiznica> (22. studenoga 2021.)

9. Literatura

Balota, M. Puna je Pula, Pula: Amforapress, 2005.

Cvek, E. Naredba br.12: Pula u doba Austrije: ljudi i građevine, Pula: Histria Croatica C.A.S.H., 2015.

Dahlerup, H. B. // Istrapedia. Istarska enciklopedija. Mrežno izdanje. Dostupno na: <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/617/dahlerup-hans-birch> (27. listopada 2021.)

Dobrić, B. Carska i kraljevska mornarica u Puli, Pula: Sveučilišna knjižnica u Puli i društvo „Viribus unitis“, 1999.

Dobrić, B. Kultura čitanja i nacionalni pokreti: čitalačka društva i knjižnice u Puli u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20.stoljeća, Pula: C.A.S.H. Pula, Knjižnica Histria Croatica, 2003.

Habermas, J. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izdanje. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=23991> (5. studenoga 2021.)

Hebrang Grgić, I. Kratka povijest knjižnica i nakladnika : s kodovima i aplikacijom, Zagreb: Naklada Ljevak, 2018.

Hidrografija. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izdanje. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=25407> (12. listopada 2021.)

Lukin, R. Mornarička Knjižnica, Pula: Izdavač Editor, 1986.

Manguel, A. Povijest čitanja, Zagreb: Prometej, 2001.

Mornarička knjižnica u Puli // Hrvatska tehnička enciklopedija. Mrežno izdanje. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <https://tehnika.lzmk.hr/mornaricka-knjiznica-u-puli/> (27. listopada 2021.)

Mornarička knjižnica // Pulska Zvezdarnica: Astronomsko društvo "Istra" Pula: ADIP. Dostupno na: <http://www.adip.hr/povijest-zvezdarnice/mornaricka-knjiznica> (27. listopada 2021.)

Mornarička knjižnica u Puli // Sveučilišna knjižnica u Puli. Dostupno na: <https://skpu.unipu.hr/zbirke/mornaricka-knjiznica> (27. listopada 2021.)

Petrović, B. Strategijski značaj Pule kao glavne ratne luke Austro-Ugarske Monarhije // Zbornik radova sa međunarodnog znanstvenog skupa u povodu 200. obljetnice osnutka Mornaričke knjižnice, Pula, 4. listopada 2002.: Mornarička knjižnica (K.u.K. Marinebibliothek) i austrijska/austrougarska mornarica u Puli / ur. Bruno Dobrić. Pula: Sveučilišna knjižnica u Puli, 2005.

Planetoid. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izdanje. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=48578> (15. listopada 2021.)

Puh, E. Zvezdarnica u Puli: 1871.-1991.: građa za povijest Istre // Posebno izdanje "Histria Historica", sv.3 / Pula: Povijesno društvo, Povijesni muzej Istre, Astronomsko društvo „Istra“, 1991.

Rapalski ugovor. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izdanje. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=51831> (27. listopada 2021.)

Stipanov, J. Knjižnice i društvo: od potrebe do mogućnosti, Zagreb: Školska knjiga, 2010.

Verona, E. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izdanje. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=64355> (2. prosinca 2021.)

Verona, E. O našim bibliotečnim zahtjevima prema Austriji poslije prvoga i drugoga svjetskog rata i o njihovu izvršavanju // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 3/4 (1972.), 104

Winkler, D. Hidrografski zavod u Puli: Carska i kraljevska ratna mornarica u službi znanosti // Zbornik radova sa međunarodnog znanstvenog skupa u povodu 200. obljetnice osnutka Mornaričke knjižnice, Pula, 4. listopada 2002.: Mornarička knjižnica (K.u.K. Marinebibliothek) i austrijska/austrougarska mornarica u Puli / ur. Bruno Dobrić. Pula: Sveučilišna knjižnica u Puli, 2005.

10. Popis slika

Slika 1. Pečat Hydrographisches Amt-Bibliothek, K. u. K. Kriegsmarine, Sveučilišna knjižnica u Puli, Zbirka Mornaričke knjižnice. Preuzeto s: <https://tehnika.lzmk.hr/mornaricka-knjiznica-u-puli/> (28.listopada 2021.)

Slika 2. Najstarija knjiga iz pulskog fonda Mornaričke knjižnice: Orationi militari (Vojni govori), Venecija, 1585. Preuzeto s: [https://skpu.unipu.hr/uploads/files/skpu%20brosura%20low-2-2020\(1\).pdf](https://skpu.unipu.hr/uploads/files/skpu%20brosura%20low-2-2020(1).pdf) (28.listopada 2021.)

Slika 3. Četverojezični pomorski rječnik objavljen u Puli 1883. - 1910. u 4 sveska. Preuzeto s: <http://www.escape.hr/skpu/rariteti/Rariteti06.html> (28.listopada 2021.)

Slika 4. Vodič po Dalmaciji iz 1883. godine

Slika 5. Mornarička knjižnica. Preuzeto s: <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1801> (28.listopada 2021.)

Slika 6. Dio abecednog kataloga,. Preuzeto s: <http://www.skpu.hr/katalog/Fro-yfe.html> (27.listopada 2021.)

Mornarička knjižnica

Sažetak

Uvodni dio rada prikazuje povijesni dio grada Pule, prije i nakon odabira grada za ratnu glavnu luku Monarhije. Pula je odabrana za glavnu luku Austro-Ugarske Monarhije, što znači da se osim ratne luke grade i ustanove potrebne za njeno funkcioniranje. Knjižnica je bila dio Hidrografskog zavoda zajedno s Mornaričkom zvjezdarnicom. Sva tri segmenta radila su za ratnu luku i za njeno funkcioniranje. Osim nabave knjiga, osoblje je imalo spremišta za karte, navigaciju i sve ostalo vezano za pomorstvo. Monarhija je također financirala svjetska putovanje u svrhu boljeg poznavanja svijeta, što geografski, jezično i vojno. U radu se prati nastanak knjižnice, njeno djelovanje, svrha te prestanak rada knjižnice i njena daljna sudbina.

Ključne riječi: abecedni katalog, Hidrografski zavod, knjižnica, mornarička knjižnica, Pula, ratna luka, zvjezdarnica.

Navy Library

Summary

The topic of the final paper is the Navy Library. In order to introduce the reader to the topic of the paper, Pula is first explained why is chosen for navy harbour, political and military factors. Navy library was the part of Hydrographic Institute also with Navy observatory. All of three segments worked for the war harbour and its functioning. Including books, staff has special place for the maps, things for navigation and all needs for navy. The Monarchy also financed worlds travels and the purpouse was better knowing the world, geographical, linguistic and military. The following is a description of the start Navy Library, the Navy Library Fund, and finally a library ending.

Keywords: Hidrographic Institute, library, navy library, observatory, Pula, war harbour.